

КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ПОТРОШУВАЧИТЕ ВО ПРАВОТО НА ЕУ И РМ

*Преземи акција за колективна заштита
на правата на потрошувачите*

Организација на потрошувачите
на Македонија

КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА

НА ПРАВАТА НА ПОТРОШУВАЧИТЕ

ВО ПРАВОТО НА ЕУ И РМ

*Преземи акција за колективна заштита
на правата на потрошувачите*

Автори:

м-р Иво Костовски - Проектиен менаџер

Дипл. Правник Павле Костоски - Проектиен асистент

Лектор: Јасмина Ѓоргиева

ДТП и печат: Глобал Комуникации

Ова издание е достапно во електронски облик на www.kolektivnazastita.mk

Печатењето на оваа публикација го овозможи:

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, во име на Министертвото за економска соработка и развој (BMZ) на Сојузна Република Германија.

GIZ не е одговорен за содржината на оваа публикација.

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД.....	3
2. КАКО Е УРЕДЕНА КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	4
2.1 КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА	4
2.2 КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	6
3. ШТО Е ПОТРЕБНО ДА СЕ НАПРАВИ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВТА ОД КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА?	6
3.1. ДОНЕСУВАЊЕ НА НОВ ЗАКОН ЗА ЗАШТИТА НА ПОТРОШУВАЧИТЕ	6
3.2. УРЕДУВАЊЕ НА КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА КАЈ ФИНАНСИСКИТЕ УСЛУГИ	8
3.3. ПРЕЦИЗИРАЊЕ НА УЛОГАТА НА КОМИСИЈАТА ЗА ЗАШТИТА НА КОНКУРЕНЦИЈАТА ВО КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА.....	8
3.4. УРЕДУВАЊЕ НА КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА ПРИ НЕЛОЈАЛНА КОНКУРЕНЦИЈА.....	9
3.5. ПОВРЕДА НА ПРАВТА НА ПАЦИЕНТИТЕ – МОЖНОСТ ЗА КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА	9
3.6. КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА ПРИ КУПУВАЊЕ НА НЕБЕЗБЕДНИ ПРОИЗВОДИ.....	10
3.7. КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА ПРИ ЗАГРОЗУВАЊЕ НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА	10
3.8. ПРЕЦИЗИРАЊЕ НА МОЖНОСТА ЗА КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА КАЈ ЗАШТИТАТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА.....	10
4. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	11
5. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	12

1. ВОВЕД

Организацијата на потрошувачите на Македонија (ОПМ) е основана во 1996 година, и од тогаш постојано се залага за поголема заштита и унапредување на правата на потрошувачите во Република Македонија (РМ). Уште од 2011 година ОПМ укажува на ограничените можности за колективна заштита на правата на потрошувачите,¹ што се јавува како резултат на недоволно јасна и прецизна правна рамка, неименување на овластени тела за колективна заштита, меѓу кои и ОПМ, и со тоа непризнавање на активна легитимација на ОПМ за водење на постапка за колективна заштита на потрошувачите, неодвојување на доволни финансиски средства за финансирање што доведува до недоволна кадровска и финансиска потпора на ОПМ за преземање на активности за ваков вид на заштита, високите судски трошоци за водење на судските постапки и сл.

Овој документ е изработен во рамките на кампањата *„Преземи акција, вовед во механизмите за колективна заштита - за подобра заштита на правата на потрошувачите“*, финансирана од проектот *„Развој на колективната заштита на потрошувачите во Југоисточна Европа“* спроведен од Германското друштво за интернационална соработка (GIZ), Отворен регионален фонд за Југоисточна Европа - Правна реформа, по налог на сојузното Министерство за економска соработка и развој на Германија (BMZ), со цел да се поттикне заедничка акција и соодветни активности од сите заинтересирани страни за надминување на ограничувањата за ефикасно спроведување на колективна заштита на правата на потрошувачите.

Основна цел на проектот е зголемување на свеста за придобивките од механизмите за колективна заштита на правата на потрошувачите, како и практично имплементирање на овој институт во правото на РМ. Активностите на проектот се насочени кон иницирање на промени во правната рамка за поведување на судска постапка за колективна заштита на правата, а со тоа и отворање на патот за ефикасна колективна заштита на потрошувачите.

Од една страна, во правниот систем на РМ, во *Законоот за заштита на потрошувачите*,² со кој се штитат правата на потрошувачите, има одредби со кои се уредува колективната заштита, но тие се непрецизни, неприменливи и, пред сè, многу комплексни. Од друга страна, пак, на европско ниво постојано има повици од BEUC – Европската организација на потрошувачи, сите нејзини членки да воведат практична можност за колективна заштита на правата на потрошувачите, чија членка е и ОПМ.

Во овој документ се прави краток пресек на состојбата со колективната заштита на правата на потрошувачите во правото на Европската Унија, и во правото на РМ, во поглед на уредувањето, секторските механизми за колективна заштита, улогата на ОПМ, како и проблемите со кои се соочува ОПМ. Исто така, презентирани се заклучоци и препораки кои треба да бидат основа за воведување и јакнење на механизмите на колективната заштита.

1) Колективната заштита претставува механизам за истовремена заштита на правата на поголем број потрошувачи од деловни практики кои ги повредуваат нивните права и интереси. Колективната заштита е идеална во ситуации кога поголем број потрошувачи претрпеле штета од една компанија и наместо секој индивидуално по судски пат да бара надомест на штета (која може за него да е минимален, но добивката на компанијата да е многу голема), со примена на колективна тужба треба да се добие надомест за сите потрошувачи кои претрпеле штета од таа компанија.

2) Закон за заштита на потрошувачите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/04, 77/07, 103/08, 24/11, 164/13, 97/15 и 152/15).

2. КАКО Е УРЕДЕНА КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

2.1 КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Европската комисија веќе 20 години се залага за воведување на ефективни механизми за колективна заштита на правата на потрошувачите во сите земји-членки. Со цел хармонизација на правото на сите земји-членки во овој домен, Европската комисија на 11 јуни 2013 година усвои Препорака за заеднички принципи за судски забрани, и за колективна заштита на правата гарантирани во правото на Европската Унија (ЕУ).³

Во Препораката се утврдени принципи кои треба да се применуваат во врска со прекршувањето на правата гарантирани со правото на ЕУ во сите области, и во врска со судските забрани, како и колективната заштита на правата. Од Препораката следи дека сите земји-членки треба да имаат системи за колективна заштита на правата на национално ниво кои ќе ги следат истите основни принципи во земјите-членки на ЕУ, земајќи ги предвид нивните правни традиции и заштитата од потенцијална злоупотреба.

Во исто време, со оглед на ризиците поврзани со судските постапки за колективна заштита на правата, принципите утврдени во Препораката, исто така, имаат за цел да воспостават соодветна рамнотежа помеѓу целта за обезбедување на доволен пристап до правдата, како и потребата од спречување на злоупотреби преку соодветни заштитни мерки.

Колективна заштита на правата во форма на судски забрани постои во сите земји-членки на ЕУ, во однос на случаите за заштита на правата кои се опфатени со Директивата за судски забрани.⁴ Од друга страна, **колективна заштита на правата во форма на обесштетување** е достапна во 19 земји-членки (Австрија, Белгија, Бугарија, Германија, Данска, Финска, Франција, Грција, Унгарија, Италија, Литванија, Малта, Холандија, Полска, Португалија, Романија, Шпанија, Шведска и Велика Британија), но во речиси половина од нив е ограничена на областа на потрошувачките права. Други области во кои е достапна колективната заштита на правата во форма на судски забрани се: заштита на конкуренцијата, финансиски услуги, работнички права, заштита од дискриминација и заштита од загадување на животната средина.

Разликите помеѓу земјите-членки што применуваат секторски пристап се суштински. Така, на пример, во Белгија, само потрошувачки права може да се заштити преку постапката за колективна заштита, додека во Франција тоа е можно во однос на правата на потрошувачите, заштита на конкуренцијата, здравјето, заштита од дискриминација и заштита на животната средина. Само шест земји-членки (Бугарија, Данска, Литванија, Холандија, Португалија и Велика Британија) имаат преземено хоризонтален пристап во нивното законодавство, односно овозможуваат колективна заштита на правата преку обесштетување во сите области. Во две земји-членки (Бугарија и Велика Британија), хоризонтални механизми постојат паралелно за секторски специфични процедури, кои почесто се користат во пракса.

Во Австрија, и покрај недостигот на легислатива за колективна заштита на правата, сепак, колективна заштита се спроведува, покрај другото, и преку спојување на постапките.

3) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013H0396&from=EN>.

4) Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions for the protection of consumers' interests (Codified version).

По усвојувањето на Препораката, ново законодавство за колективна заштита на правата се усвои во 4 земји-членки на ЕУ, и тоа: во Белгија и Литванија за првпат досега, додека во две други (Франција и Велика Британија) се усвоени важни законски промени.

Најновото достигнување се случи оваа година кога во април Европската комисија ја објави долго очекуваната нова Предлог-директива за активности на застапување,⁵ со која ќе се замени постојната Директива за судски забрани, 2009/22/ЕЗ.

Овој предлог не само што ги вклучува повеќето од барањата на BEUC - Европската организација на потрошувачи за зајакнување на постапките за судски забрани, туку и по 30 години дискусии вклучува постапка за колективна заштита. Се очекува дека ќе настанат промени во правилата за земјите кои во моментот немаат постапки за колективна заштита, а во исто време, тоа не би требало да има никакво негативно влијание за земјите каде што постапките за колективна заштита можат успешно да се поведат пред судовите.

Во новиот предлог има многу позитивни новини во споредба со претходната директива за судски забрани, а пред сè:

- Опсегот на новиот предлог е многу поширок што значи дека новите постапки што ќе се воспостават ќе се применуваат за широк спектар на области и тоа: финансиски услуги, туристички аранжмани, одговорност за производи со недостатоци, права на потрошувачите во областа на телекомуникациите итн.;
- Земјите-членки треба да обезбедат здруженијата на потрошувачи да имаат процесна легитимација (да им биде дозволено со закон) да водат постапки за судски забрани. Ова подразбира да бидат „квалификуван субјект“ (овластено тело);
- Покрај судските забрани, квалификуваните субјекти, исто така, ќе имаат право да водат постапки за колективна заштита;
- Трговецот за кој е утврдено дека го прекршил законот ќе биде обврзан да ги информира засегнатите потрошувачи (на товар на трговецот) за конечните одлуки за судските забрани, и за надомест на штетата;
- Земјите-членки треба да преземат мерки процесните трошоци да не бидат бариери за квалификуваните субјекти да може да водат постапки за судски забрани и колективна заштита. Ова може да значи дека ако здруженијата на потрошувачи водат постапки за колективна заштита, тие ќе мора да платат помала судска такса;
- Во случаи каде што се повредени правата на потрошувачите од неколку европски земји, предлогот им овозможува на квалификуваните субјекти да водат една заедничка постапка за колективна заштита или да бидат претставени од едно овластено тело.

Сепак, на земјите-членки им се дава широка слобода да изменат некои од овие опции, особено оние во однос на постапката за колективна заштита. Предлогот им дозволува на земјите-членки да воведат исклучок за сложените постапки за колективна заштита (имајќи предвид дека не е едноставно да се идентификуваат потрошувачите, штетата не е слична, а воедно и тешко е да се пресмета). Во вакви случаи националните влади може да одлучат да немаат постапка за колективна заштита, туку само деклараторна одлука на судот или органот дека трговецот го прекршил законот. Потоа потрошувачите ќе треба индивидуално со тужба да бараат надомест на штета.

5) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0184&from=EN>.

2.2 КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

„Не ѝ е истој ѝ практична можност за колективна заштита“

Во однос на состојбата во РМ треба да се каже дека во моментот не постои општа правна рамка за колективна заштита на правата. Делумно е уредена и можна само во одредени сектори, но не постојат процедурални механизми кои би го олесниле нивното спроведување. Иако Законот за заштита на потрошувачите (ЗЗП) обезбедува основа за колективна заштита на правата, постојат многу недоследности и двосмислености во неговите одредби. Така, ЗЗП на одреден начин предвидува двостепена постапка за колективна заштита, односно овластените тела даваат предлози за постапување до надлежниот инспекторат кој покренува постапки пред надлежниот суд, но истовремено за истите работи го овластува инспекторот да постапува независно. Понатаму, улогата на организациите на потрошувачи не е јасно дефинирана, ниту, пак, овластените тела се утврдени со акт на Владата на предлог на ресорниот министер. Колективна заштита на правата на потрошувачите против одредени акти на трговците на одреден начин е возможна според *Законом ѝ ѝрош ѝв нелојална конкуренција*.⁶

Националното законодавство предвидува постапка за колективна заштита на интересите на граѓаните и во областа на заштитата на животната средина. Оваа заштита се спроведува во административна постапка и во однос на побарувања за штети кои се резултат на загадување на животната средина. Меѓутоа, има проблеми во однос на практичната реализација на оваа можност.

Колективната заштита на правата најверојатно на најконзистентен начин се регулира во областа на заштитата од дискриминација уредена со Законот за спречување и заштита од дискриминација,⁷ каде што на организациите, и на различните интересни групи, им се одредени улогите во постапките.

Институционалната рамка за колективна заштита на правата на потрошувачите не е утврдена со закон, а причината е во тоа што, како што претходно беше наведено, нема назначување на овластени тела кои ќе имаат овластувања во оваа област.

Заштитата на колективните интереси може да се реализира единствено во административна постапка (преку органите за инспекција), од една страна, но не и во редовна граѓанска постапка започната врз основа на тужба поднесена од овластени лица за поведување на постапка за колективна заштита на правата на потрошувачите.

3. ШТО Е ПОТРЕБНО ДА СЕ НАПРАВИ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА ОД КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА?

3.1. ДОНЕСУВАЊЕ НА НОВ ЗАКОН ЗА ЗАШТИТА НА ПОТРОШУВАЧИТЕ

По долги дискусии и презентирање на потребата од донесување на нов Закон за заштита на потрошувачите, започна процедура за негова изработка, а се очекува дека доследно ќе се транспонираат правилата за заштита на потрошувачите поставени со директивите на Европската Унија.

Со новиот закон се очекува попрецизно да биде уредена постапката при колективната заштита на правата на потрошувачите, а дополнително треба да се наметне и потребата за измена и дополнување на законите со коишто се уредуваат посебни права на потрошувачите во одре-

6) Закон против нелојална конкуренција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/99).

7) Закон за спречување и заштита од дискриминација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 50/2010, 44/2014, 150/2015, 31/2016 и 21/2018).

дени области (конкуренција, безбедност на храна и на производи, електронски комуникации и др.), со цел постигнување на целосна хоризонтална хармонизација.

Кога станува збор, пак, за колективна тужба, таа секако ќе треба да биде предвидена во Законот за парнична постапка, односно да биде уредена постапката за колективна заштита. Исто така, треба да се реши прашањето за границите на правосилноста на одлуката која ќе биде донесена во постапка за колективна заштита на правата, бидејќи како што сега е уредено, судската одлука има дејство само спрема страните кои учествувале во постапката (*inter partes*) што може да се поистоветува со „opt in“ моделот за колективна тужба кој подразбира дека одлуката ќе има дејство само спрема оние кои се приклучиле кон колективната тужба.

Во однос на финансирањето и трошоците на постапката, онака како што сега е уредено, страната што го губи спорот е должна да ги надомести сите трошоци на постапката, но судските такси се превисоки и за започнување на судската постапка неопходно е тужителот да ја плати судската такса во рок од 15 дена.

Овластени ишла за ѓокренување на ѓосѓайка за колекѓивна зашѓиѓиѓа

До денес сѐ уште не се определени овластени тела и фактички само декларативно имаме можност за колективна заштита на правата, но не и нејзино практично имплементирање.

Преѓизирање на улоѓаѓа на орѓанизациѓе на ѓоѓрошувачи во колекѓивнаѓа зашѓиѓиѓа на ѓраваѓа

Покрај тоа што немаат активна легитимација за водење на постапка за колективна заштита на правата, организациите на потрошувачи практично не можат да водат постапка за колективна заштита и поради тоа што: немаат соодветни просторни услови и не се доволно технички екипирани, немаат интерни стручни капацитети и вработени лица, ниту, пак, имаат парични средства да ангажираат адвокат/адвокатска канцеларија со цел да добијат можност да поведат постапка пред судовите, а буџетските средства се недоволни за основната работа на овие организации во доменот на информирање и советување на потрошувачите и тие од година во година не се зголемуваат, со цел да може да се финансира поведувањето на постапки за заштита на потрошувачите пред судовите.

Постоечкиот Закон за заштита на потрошувачите (ЗЗП) со само една реченица ја дефинира улогата на здруженијата на потрошувачи, односно вели дека тие се формирани од потрошувачите заради заштита и остварување на нивните права.⁸ Во членот 128 од ЗЗП се набројани правата на здруженијата на потрошувачи од кои значајни за активностите во доменот на колективната заштита се следните:

- **Да ги разгледуваат жалбите на потрошувачите непосредно или во соработка со надлежните инспекциски и други органи на државната управа кои имаат надлежности поврзани со заштитата на потрошувачите**

Во праксата, спроведувањето на оваа одредба и правото да делуваат, организациите на потрошувачи го користат преку своите советодавни бироа каде што преку телефон, пошта, лично или по пат на електронска пошта, ги примаат жалбите на потрошувачите, ги советуваат и ги насочуваат на кој начин да се реши одреден спор со трговец или давател на услуга.

- **Да посредуваат меѓу потрошувачите и трговците на стоки и давателите на услуги со цел решавање на спорови**

8) Член 127 од Закон за заштита на потрошувачите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/04, 77/07, 103/08, 24/11, 164/13, 97/15 и 152/15).

Организациите на потрошувачи немаат можност ова право да го користат кога е во прашање еден потрошувач, од причина што во пракса имаат голем број индивидуални барања, а поредувањето со трговците за решавање на секое индивидуално барање бара човечки и материјални ресурси кои овие организации ги немаат во доволна мера. Тие добиваат од државниот буџет средства само за советување, информирање и едукација.

- **Да ги застапуваат интересите на потрошувачите во колективни спорови пред надлежните судови**

Ова право на организациите на потрошувачи не може да се спроведе во пракса бидејќи иако Законот за заштита на потрошувачите дава основа, при што е уредено дека Владата, на предлог на министерот за економија, со акт ги определува овластените тела за покренување на постапка за колективна заштита на правата на потрошувачите, меѓутоа, како што многу пати претходно споменавме, ваков акт сè уште не е донесен. Дополнително, Законот не ги утврдува ниту стварната и месната надлежност на судот во спорови за заштита на колективните интереси, ниту, пак, начинот на финансирање на овие активности. Здруженијата на потрошувачи можат да делуваат и во доменот на „недозволено рекламирање“.

Законодавецот предвидел дека трговците, нивните асоцијации и здруженијата на потрошувачите кои имаат интерес, имаат право да бараат од надлежниот инспекциски орган да наложи да се прекине заведувачкото, односно недозволеното споредбено рекламирање.

Имплементација на новата предлог-директива за активности на застапување

Како што и претходно беше наведено, со новата предлог-директива за активности на застапување на ЕУ со која се уредуваат судските забрани и постапката за колективна заштита, им се препорачува на државите на организациите на потрошувачи да им дадат процесна легитимација да водат постапки за судски забрани и колективна заштита, но и судските такси во овие случаи да бидат намалени. По донесувањето оваа директива, таа треба да се имплементира во РМ.

3.2. УРЕДУВАЊЕ НА КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА КАЈ ФИНАНСИСКИТЕ УСЛУГИ

Основа за колективна заштита на потрошувачите дава и член 17 од Законот за давање на финансиски услуги на далечина⁹ кој што предвидува дека организациите за заштита на потрошувачите преземаат активности пред судовите или надлежните институции заради заштита на потрошувачите од неспроведување на овој закон. **Со оглед на тоа што законот не дефинира ниту за какви активности станува збор, ниту за каква постапка и под кои услови, освен што товарот на докажување го префрла на операторот (член 15), и оваа одредба е неприменлива.**

3.3. ПРЕЦИЗИРАЊЕ НА УЛОГАТА НА КОМИСИЈАТА ЗА ЗАШТИТА НА КОНКУРЕНЦИЈАТА ВО КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА

Иако Законот за заштита на конкуренцијата¹⁰ има за цел заштита, меѓу другото, и на правата на потрошувачите, во законодавството не постојат експлицитни механизми за колективна заштита на правата на потрошувачите во областа на конкурентското право.

9) Закон за давање на финансиски услуги на далечина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 158/2010 и 153/2015).

10) Закон за заштита на конкуренцијата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 145/2010; 136/2011; 41/2014 и 53/2016).

Имплицитно, преку уредување на правото на поведување на прекршочна постапка пред Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) за одлучување по прекршок, вакво право би можело да им се признае на здруженијата за заштита на потрошувачите. Но, ова е само во поглед на определување на прекршочна одговорност на претпријатие, односно здружение на претпријатија за повреда на правилата на конкуренцијата на начин и во постапка определени со Законот. Имено, во согласност со член 32, прекршочна постапка пред КЗК за одлучување по прекршок се поведува, меѓу другото, и по барање на физичко лице или правно лице кое има легитимен интерес за утврдување на постоење на прекршок. Законот ја определува содржината на барањето и постапувањето по него од формален аспект. Но, Законот, во поглед на постапката, предвидува само можност претпријатието или здружението на претпријатија да одговараат со глоба. Затоа, потребно е да се измени Законот и да се доделат овластувања КЗК да покретува постапки за колективна заштита на правата на потрошувачите во овој домен.

3.4. УРЕДУВАЊЕ НА КОЛЕКТИВНАТА ЗАШТИТА ПРИ НЕЛОЈАЛНА КОНКУРЕНЦИЈА

Законот против нелојалната конкуренција,¹¹ ја уредува одговорноста на лицата коишто при водењето на деловниот потфат, за целите на конкуренцијата, ќе сторат акт или дејствие спротивни на добрите деловни обичаи или спротивни на начелото на совесност и чесност.

Одговорноста се одразува преку забрана на натамошното вршење на тие акти и дејствија и одговорност за штетата предизвикана со таквите акти и дејствија, под услови утврдени со овој Закон. Она што е карактеристично за овој Закон е што изречно дава овластување здруженијата за заштита на потрошувачите да поднесат тужба за надомест на штета која што настанала како последица на повредата.

Законот определува дека по тужбата се одлучува во парнична постапка којашто е итна. Правото за надомест на штетата и правото да се бара забрана за определено дејствие застарува во субјективен рок од 3 години, односно објективен рок од 5 години.

Иако Законот против нелојалната конкуренција изречно предвидува колективна заштита во поглед на остварувањето на правото на надомест на штета заради акт на нелојална конкуренција, практичното остварување на ова право од аспект на постоечките процесни механизми е ограничено.

3.5. ПОВРЕДА НА ПРАВАТА НА ПАЦИЕНТИТЕ - МОЖНОСТ ЗА КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА

Со Законот за заштита на правата на пациентите,¹² се уредуваат заштитата на правата на пациентите во користењето на здравствената заштита, должностите на здравствените установи и здравствените работници и соработници, општините и Фондот за здравствено осигурување во унапредувањето и заштитата на правата на пациентите, постапката за заштита на правата на пациентите, како и надзорот над спроведувањето на Законот.

Законот предвидува форми на претставување на колективните интереси на пациентите преку здруженија на пациентите во различни органи и тела во донесувањето и во спроведувањето на политиките за здравствена заштита, но не и за колективна заштита на правата. Законот, изречно, во член 53 предвидува дека пациентот, како единка, има право на судска заштита за сторена повреда на неговото право на начин и во постапка утврдена со закон.

11) Закон против нелојална конкуренција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/99).

12) Закон за заштита на правата на пациентите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 82/2008, 12/2009, 53/2011 и 150/2015).

3.6. КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА ПРИ КУПУВАЊЕ НА НЕБЕЗБЕДНИ ПРОИЗВОДИ

Во посебните закони во оваа област не постојат посебни одредби со кои се овозможува колективна заштита на правата на потрошувачите. Освен во поглед на одредбите од Законот за заштита на потрошувачите со кои се уредува прашањето на безбедноста на производите (прехранбени и непрехранбени), во посебните закони во оваа област не постојат посебни одредби со кои се овозможува колективна заштита на правата.

3.7. КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА ПРИ ЗАГРОЗУВАЊЕ НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Со Законот за животната средина¹³ се уредуваат правата и должностите на Република Македонија, на општината, на градот Скопје и на општините во градот Скопје, како и правата и должностите на правните и на физичките лица во обезбедувањето услови за заштита и за унапредување на животната средина, заради остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина.

Законот посредно, преку признавање на правото на здруженијата основани за заштита на животната средина да учествуваат во одредени постапки кои се спроведуваат пред надлежните органи за заштита на животната средина, и постапките за надомест на штета, дава можност за колективна заштита.

Освен во управните постапки, здруженијата имаат право и на учество во постапките за реституција на еколошка штета. Законот определува дека здружение на граѓани формирано заради заштита на животната средина, покрај правното или физичкото лице коешто е директно загрошено или трпи последици од настанатата еколошка штета, има право пред надлежен суд од операторот да бара:

1. Да изврши враќање во почетната состојба на животната средина, или
2. Надомест за сторена еколошка штета, во согласност со општите прописи за надомест на штета, доколку е невозможно враќање во почетната состојба.

Притоа, во текот на постапката, доказите ги обезбедуваат органот на државната управа надлежен за работите од областа на животната средина и тужениот.

Имајќи предвид дека Законот упатува на општите прописи на надомест на штета, барањето би се остварувало во парнична постапка.

3.8. ПРЕЦИЗИРАЊЕ НА МОЖНОСТА ЗА КОЛЕКТИВНА ЗАШТИТА КАЈ ЗАШТИТАТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА

Колективна заштита на правата е предвидена во областа на заштитата на правото на еднаквост. Законот за спречување и заштита од дискриминација,¹⁴ (ЗСЗД) има за цел да обезбеди спречување и заштита од дискриминација во остварувањето на правата загарантирани со Уставот на Република Македонија, со закон и со ратификувани меѓународни договори.

13) Закон за животната средина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 53/2005; 81/2005; 24/2007; 159/2008; 83/2009; 48/2010; 124/2010; 51/2011; 123/2012; 93/2013; 187/2013; 42/2014; 44/2015; 129/2015 и 192/2015).

14) Закон за спречување и заштита од дискриминација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 50/2010, 44/2014, 150/2015, 31/2016 и 21/2018).

Законот, освен можноста за индивидуална заштита на правото на еднаквост кога тоа е повредено со дискриминација, предвидува и можност за заедничка тужба за заштита од дискриминација којашто по својата природа е блиска на механизмите на колективна заштита. Оваа тужба може да ја поведат, и пред парничниот суд да настапат како сопарничари, здруженија и фондации, установи или други организации од граѓанското општество, кои имаат оправдан интерес за заштита на колективните интереси на одредена група или во рамките на својата дејност се занимаваат со заштита на правата на еднакво постапување. Постапката се поведува против лицето кое го повредило правото на еднакво постапување. Услов за заедничка тужба е овие лица да сторат веројатно дека со постапувањето на тужениот е повредено правото на еднакво постапување на поголем број лица. Притоа, тужбата е дозволена само доколку постои согласност од лицето кое тврди дека е дискриминирано.

4. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

- **Не постои вертикална и хоризонтална усогласеност на материјалните и на процесните закони со кои се дава основа за колективна заштита на правата.**

Препорака: Треба да се предвидат низа процесни механизми коишто ќе овозможат колективната заштита на правата на потрошувачите да се остварува пред судовите, при што ќе бидат потребни измени во Законот за паричната постапка.

- **Не е јасно дефинирана улогата на организациите на потрошувачите и начинот на делување при заштита на колективните права.**

Препорака: Во новиот Закон за заштита на потрошувачите треба да се дефинира улогата на организациите за заштита на потрошувачите во заштитата на колективните интереси, начинот на обезбедување на финансиски средства, просторни и други ресурси, доколку бидат идентификувани како овластени тела да постапуваат во колективни спорови.

- **Не се утврдени овластените тела за колективна заштита, нивната улога и начинот на делување.**

Препорака: Со новиот Закон за заштита на потрошувачите треба да се утврди кој може да ги застапува колективните интереси на потрошувачите, имајќи ја предвид Предлог-директивата на ЕУ за активности на застапување.

- **Сè уште не е транспонирана Директивата 2013/11/EU за алтернативно решавање на потрошувачките спорови.**

Препорака: Потребно е да се транспонира Директивата 2013/11/EU за алтернативно решавање на потрошувачките спорови во посебен Закон и да се предвидат механизми за спогодбено решавање на спорови кога е во прашање колективна заштита на интересите на голем број потрошувачи при масовни повреди на нивните права.

- **Не е утврдена улогата на КЗК во доменот на колективната заштита на правата на потрошувачите.**

Препорака: Потребно е јасно дефинирање на улогата на КЗК во поглед на надлежностите за заштита на потрошувачите, особено кога поголем број потрошувачи се оштетени од ист давател на услуга при злоупотреба на неговата монополска позиција.

5. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Извештај на ЕК за имплементација на Препораката од 2013 година за заедничките принципи за судски забрани и постапките за колективна заштита на правата во ЕУ, Брисел 2018.
- Dabović Anastasovska Jadranka, Lončar Velkova Marijana, "Collective Redress in Consumer Protection in Macedonia" published in "Collective Redress Mechanisms in Consumer Protection in the European Union and South East Europe - Comparative Study – ", GIZ, Skopje, 2018.
- BEUC, "European collective redress – what is the EU waiting for? " Belgium 2017.
- Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions for the protection of consumers' interests (Codified version).
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0184&from=EN>.
- Закон за облигационите односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009 и 123/2013).
- Закон за заштита на потрошувачите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/04, 77/07, 103/08, 24/11, 164/13, 97/15 и 152/15).
- Закон за заштита на правата на пациентите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 82/2008, 12/2009, 53/2011 и 150/2015).
- Закон за животната средина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 53/2005; 81/2005; 24/2007; 159/2008; 83/2009; 48/2010; 124/2010; 51/2011; 123/2012; 93/2013; 187/2013; 42/2014; 44/2015; 129/2015 и 192/2015).
- Закон за спречување и заштита од дискриминација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 50/2010, 44/2014, 150/2015, 31/2016 и 21/2018).
- Закон против нелојална конкуренција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/99).
- Закон за парнична постапка („Службен весник на Република Македонија“, бр.79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010, 124/2015).
- Закон за давање на финансиски услуги на далечина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 158/2010 и 153/2015).
- Закон за заштита на конкуренцијата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 145/2010; 136/2011; 41/2014 и 53/2016).

The activities are financed within the project "Development of collective redress for consumers in South East Europe" implemented by Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Open Regional Fund for South East Europe - Legal Reform, on behalf of the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ)

Implemented by

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH